

Taalrubriek: Twee terme vertaal

Wanneer 'n mens begin vertaal, leer jy gou dat konteks van bepalende belang is en dat dit meestal beter is om 'n vakspesifieke woordeboek eerder as 'n algemene woordeboek te gebruik. Jare gelede moes ek 'n slag die vertaling van 'n jong nuweling in die destydse Staatstaaldiens nagaan. Die dokument het gehandel oor die voorskrifte waaraan reddingstoerusting op vissersvaartuie moes voldoen. Groot was my verbasing toe ek lees dat daar reddingsboeie moes wees wat met onder meer stroomstote gevul kon wees.

Hoe nou? Stroomstote? Die verklaring het gekom toe ek die volgende in Terblanche se *Tegniese Woordeboek* sien: “**rush**: stroomstoot (*elek.*); ...”. Die “rushes” waarmee die reddingsboeie gevul kon wees, moes natuurlik “biesies” gewees het.

Bogenoemde was wel 'n uiterste geval, maar dit illustreer tog hoe belangrik dit is dat 'n mens konteks en betekenis deeglik in ag neem en nie sommer die eerste die beste vertaling of die bekendste of algemeenste vertaling voor die voet gebruik nie.

Twee Engelse terme wat deesdae baie dikwels verkeerd vertaal word, is *social engineering* en *challenge*.

(a) **social engineering**: Die term het sy ontstaan gehad by 'n Nederlander wat van *sociale ingenieurs* gepraat het; die term het na die VSA oorgewaai, van waar dit mettertyd wyd versprei het. Vandag dui *social engineering* op pogings, deur byvoorbeeld die owerheid of die media, om die gesindhede en houdings van die maatskappy – in die sin van die samelewing of gemeenskap – te beïnvloed en so die maatskaplike gedrag grootliks te verander.

Hoewel die term ontstaan het uit 'n metaforiese aanwending van die selfstandige naamwoord *ingenieur* in die “gewone” of algemene betekenis daarvan, dui die Engels vandag in die eerste plek op 'n handeling, nl. “to engineer”. Die *Shorter Oxford English Dictionary (SOED)* definieer hierdie betekenisonderskeiding van die werkwoord (*to*) *engineer* as “to apply sociological principles to solve (a problem) or to manipulate (a person)” en die gepaardgaande dissipline as “the application of sociological principles to specific social problems”.

Dit is dus duidelik dat die vertaling verkieslik 'n term moet wees wat eweneens 'n handeling aandui, maar aangesien Afrikaans nie so geredelik 'n onvoltooide of teenwoordige deelwoord as selfstandige naamwoord kan aanwend as Engels nie, moet ons 'n ander plan maak.

Nederlands ken wel die werkwoord *ingenieuren* “ingenieurswerk doen, werken in het vak van den ingenieur”, wat Afrikaans nie het nie. Afrikaans het egter wel die werkwoord *genieer*, wat berus op die Latynse stam *gen-*, wat te sien is in die woord *ingenieur*, *genie* (soos in *geniekorps*) en so meer. Die WAT definieer *genieer* (verlede tyd: *gegenieer*) soos volg: “As ingenieur aanlê, bou, bestuur, werksaam wees”. Die WAT gee ook 'n afleiding daarvan aan, nl. *geniëring*, en dit is wat ons eintlik nodig het in *social engineering*.

Die *Sosiologie woordeboek* vertaal die Engelse term met o.m. *sosiogeniëring*.

My persoonlike voorkeur is om, indien ek nie die verbindingsvorm *sosio-* gebruik nie, die byvoeglike naamwoord *maatskaplik* te gebruik – hier dus *maatskaplike geniëring* – omdat dit regstreeks in verband gebring kan word met *maatskappy* in bogenoemde betekenis. Daarenteen dui *sosiaal* dikwels bloot op die gemoedlike of gesellige verkeer tussen of samesyn van mense, wat hier nie ter sake is nie. Dit is soms baie nuttig om tussen dié twee woorde te onderskei, hoewel dit natuurlik geen voorskrif is nie.

Uit bostaande behoort dit duidelik te wees waarom “sosiale ingenieurswese” nie kan deug nie, al is die algemeenste vertaling van *engineering* wel *ingenieurswese*.

Twee algemene woordeboeke vertaal *social engineering* met *maatskaplike/sosiale manipulasie*, wat eweneens op die handeling dui. Of ’n mens *manipulasie* of *manipulering* eerder as *geniëring* wil gebruik, hang seker van jou persoonlike voorkeure af, of hoe naby jy aan die Engels wil bly.

Dié *geniëring* kom ook voor in terme soos *genetiese geniëring* (naas *genetiese manipulasie/modifikasie/modifisering*) en *trugeniëring* (*backengineering*).

(b) *challenge*: Die gewone of algemeenste vertaling van dié woord is natuurlik *uitdaag*. Vroeër dae kon mans mekaar byvoorbeeld uitdaag tot ’n tweegeveg, of ’n mens kan jou vriend uitdaag om iets gevaarliks of ondeunds te doen, of jy kan jou teenstander uitdaag om haar bewerings te staaf, en so meer. Die handeling van *uitdaag* behels dus in die eerste plek dat een mens ’n ander oproep om iets te doen, of hom/haar (soms tergend of uittartend) voor die keuse stel om iets te doen, by gebreke waarvan die uitgedaagde as ’n lafaard beskou kan word.

In Afrikaans (en Nederlands) kan ons egter ook sake of dinge, gewoonlik in ’n soort gepersonifieerde vorm, uitdaag of tart, byvoorbeeld die noodlot, die hel of die dood.

Die Engelse *challenge* het egter minstens twee betekenisonderskeidings wat *uitdaag* in Afrikaans (en Nederlands) nie het nie. Die eerste is ’n regsterm wat (soos gedefinieer in die *SOED*) beteken “take exception or object to (a juror, evidence, etc.)”. In dié betekenis kan ons in Afrikaans nie *uitdaag* gebruik nie, maar wel iets soos *protes/beswaar aanteken teen, wraak* (ww., bv. ’n regter wraak), *aanveg of betwis*, afhange van die konteks. Hier word nie te gereeld gesondig nie, hoewel ek dit al teëgekrom het dat aanvaarbaarheid van sekere getuienis in ’n hof “uitgedaag” word (wat eerder *betwis* moet wees).

Die ander betekenisonderskeiding van *challenge* wat Afrikaans nie het nie, is (weer volgens die *SOED*) “call into question; dispute, deny”. Hier word *uitdaag* nogal dikwels ten onregte gebruik, veral in die media. Daar sal somer maklik gesê word dat iemand sy/haar skorsing of ontslag in die hof “uitdaag”, of dat iemand die perke van menslike uithouvermoë “uitdaag” of die toepassing van ’n bepaalde beleid “uitdaag”, of die veldtog (teen geweld teen vroue) word “uitgedaag”, en so meer. Afgesien daarvan dat dit ’n bedenklieke vertaling is, is die bedoeling van die spreker/skrywer meestal ook nie helder nie.

Sulke gevalle het dikwels ook ’n regselement, maar dit is nie so gespesialiseerd soos die eerste betekenisonderskeiding hier bo nie. Daar is verskeie moontlike vertalings, weereens natuurlik afhange van die konteks: *bestry, betwis, beveg, aanveg, toets, teenspreek, in twyfel trek, beswaar/protes aanteken teen, beswaar maak teen, bevraagteken* en dergelike.

Laat ons dus nie ons reddingsboeie met stroomstote stop nie – dit kan dalk net ’n lelike ding afgee.

JD (Tom) McLachlan

Vertaler en Taalversorger
tommc1@whalemail.co.za